

MENORAH

**PAPERS FROM THE
WORKSHOP JEWISH
ART AND TRADITION**

Belgrade 5769 - 2009

МЕНОРА

**РАДОВИ РАДИОНИЦЕ
ЈЕВРЕЈСКА УМЕТНОСТ
И ТРАДИЦИЈА**

Београд 5769 - 2009

Издавач
Универзитет у Београду
Филозофски факултет

Уредили
Мирјам Рајнер
Рудолф Клајн
Елиезер Папо

Рецензенти
Јелена Ердељан
Ненад Макуљевић

Фотографије
Вук Даутовић
Милан Просен

Лектура и коректура
Весна Адић
Сташа Мијић
Јасмина Ћирић

Компјутерска припрема
Бојан Каначковић
Дамир Влајнић
Предраг Дакић

Штампа
Print Shop, Београд

Садржај

ПРЕДГОВОР	7
<i>Jelena Erdeljan</i>	
JEWISH ART AND TRADITION A WORKSHOP AT THE FACULTY OF PHILOSOPHY, UNIVERSITY OF BELGRADE	11
<i>Вук Даутовић</i>	
ЗБИРКА АМУЛЕТА ЈЕВРЕЈСКОГ ИСТОРИЈСКОГ МУЗЕЈА	17
<i>Милан Просен</i>	
СИНАГОГА У ПАНЧЕВУ (1907–1956)	77
<i>Виктор Појовић</i>	
АУТОХТОНА ДЕЦА БОСНЕ И „КУФЕРАШИ“: СЕФАРДИ И АШКЕНАЗИ У ЗЕМБИЉУ, ХУМОРИСТИЧНО-САТИРИЧНОЈ КОЛУМНИ САВЕ СКАРИЋА	95

Виктор Поповић

АУТОХТОНА ДЕЦА БОСНЕ И „КУФЕРАШИ“: СЕФАРДИ И АШКЕНАЗИ У ЗЕМБИЉУ, ХУМОРИСТИЧНО-САТИРИЧНОЈ КОЛУМНИ САВЕ СКАРИЋА

Овај рад бави се анализом односа Саве Скарића, творца и гласноговорника српског јавног мњења у БиХ за време аустроугарске окупације, према босанским Јеврејима. У историји српске политичке књижевности Скарић је познат као адвокат српско-муслиманске слоге те као жесток противник аустријске окупације и посебно, хрватских претензија на БиХ у склопу аустроугарске монархије. До сада се, међутим, нико није позабавио питањем његовог односа према јеврејској популацији у БиХ и овај рад тежи попуњавању те празнине.

На првом месту, бавићу се доказом тврдње да је његов однос према Јеврејима дуалан, то јест да за њега Јевреји нису јединствена друштвена заједница, већ конфесионална група оштро подељења на Ашкеназе и Сефарде. Унутар ове тврдње, бавићу се његовим засебним схватањем Ашкеназа и Сефарда, али и његовим коментарисањем интерних ашкенаско-сефардских односа. Такође, покушаћу да утврдим да ли се из његовог односа према Јеврејима може сазнати и нешто више о њему и његовој политичкој идеји.

Да би се ове претпоставке доказале, потребно је детаљно проучити његов однос према Јеврејима у хумористично-сатиричној колумни *Зембиљ*. Иако је њу без познавања личности Саве Скарића и оквирног историјског контекста немогуће разумети, главну тему сам употпунио са два кратка параграфа; први је посвећен друштвеној и културној клими у БиХ за време аустроугарске окупације, док се други бави аутором *Зембиља* и његовим животом.

Историјски контекст колумне *Зембиљ*

Аустроугарска окупација 1878. године је била прекретница у традиционалном начину живота, који је у Босни и Херцеговини одржаван вековима. Муслимани и Срби, који су чинили више од осамдесет процената

становништва, услед аустроугарске подршке католичкој хрватској мањини, бивају политички маргинализовани, а њихова култура и национални идентитет постају директно угрожени модерним Европским схватањима друштва. Притисак страног капитала осећа се у целој земљи, па зато већинско рурално становништво економски нагло пропада. Порез, који је под Турцима наплаћиван у натури, бива потраживан у новцу, што широке народне масе доводи до руба сиромаштва. Они не могу да напредују ни као земљорадници ни као занатлије ни као трговци.

Опажа се тежња аустријске владе да Србе и Муслимане одржи на нивоу нижих друштвених слојева, те да их учини неспособним за било какву политичку акцију. После анексије 1908. године, чиме је Босна и Херцеговина и формално ушла у састав аустроугарске монархије, незадовољство је ескалирало, да би врхунац достигло 1914. године атентатом на аустроугарског престолонаследника Франца Фердинанда и избијањем Првог светског рата.¹

Дубоке промене захватиле су и јеврејску заједницу у Босни и Херцеговини, која је сама постала значајан фактор привредног и културног преображаја земље. Природа ових промена ће бити јаснија ако се претходно кратко осврнемо на историју Јевреја у Босни и Херцеговини.

Први Јевреји – Сефарди, су населили просторе око Сарајева у XVI веку, што је била последица изгона из Шпаније и Португала. Шпанска култура је тада била на врхунцу, тако да су Сефарди, као представници ренесансне културе, оставили неизбрисив утицај на локално становништво, које је тада и по средњовековним мерилима било веома заостало. Убрзо су Сефарди постали носиоци прогреса, главни зајмодавци и главни представници босанскохерцеговачке унутрашње и спољне трговине. Иако су они у почетку били носиоци напретка и промена, после неколико генерација живота у изолованој Босни и Херцеговини, они постају део тог народа иако се никада нису асимилovali до те мере да забораве свој језик и веру.

Ова ситуација се драстично мења за време аустроугарске окупације, када се у Босну и Херцеговину масовно досељавају становници из свих делова Аустроугарског царства. Тада се први пут у Сарајеву појављују веће групе Ашкеназа који, иронично, заостале Сефарде упознају са благодетима напредног европског друштва. Досељеници су у Босну и Херцеговину првенствено долазили да раде, пошто се отворило пуно нових радних места, а тражила су се и нова занимања за која локални становници нису били обучавани. Тако се, поред католика, Ашкенази појављују као адвокати,

¹ За детаљнији преглед историје БиХ в.: С. Станојевић, *Историја Босне и Херцеговине*, Београд 1909.

банкари, угоститељи, трговци и чиновници, док су Сефарди са муслиманима и православцима остављени да гледају како се њихов начин живота распада под налетом модернизације и индустријализације.²

О односима између католичке, православне и исламске вероисповести у Босни и Херцеговини под Аустроугарском окупацијом се пуно писало, док се о односима између јеврејских етничких група – староседелаца Сефарда и досељеника Ашкеназа зна мало.

„Зембиљ“ Саве Скорића пружа ретку прилику да сагледамо како се један ватрени националиста и заступник идеје о ослобођењу Босне односи према Јеврејима, њиховој вери и традицији; и како их, у зависности од њихове уклопљености у окупацијски ситем, доживљава: као аутохтоно становништво или као колонизаторе.

Саво Скорић „Зембиљ“, биографија и идеологија

Саво Скорић је рођен 27. јануара 1878. године у Сарајеву. У родном граду је завршио основну школу и гимназију, да би затим студирао Фармацеутски факултет у Загребу. Још као гимназијалац се интересовао за језик старог Сарајева, те је тако сакупљао народне песме, које је записивао на основу усменог предања мештана из сарајевске околине, потом их слао Академији у Београд. Убрзо је почео да се бави политиком, а био је и један од оснивача тајног политичко-књижевног удружења које је издавало илегални лист *Српска свијест*. У току студирања оболео је од реуматизма зглобова, те се 1904. године, пред дипломски испит, вратио у Сарајево. Убрзо га је болест приковала за постељу из које се више никада није дигао. Тешко болестан, у августу 1906. године, почео је да пише сатиричну репортажу *Политички зерзеват* у сарајевском политичком дневнику *Српска ријеч*. У том листу је писао редовно, све до смрти. Умро је у Сарајеву 8. новембра 1909, у 32. години живота.

Саво Скорић у својим колумнама пише врло отворено, те јасно заузима становиште да су Хрвати, као присталице аустроугарске власти непријатељи слободне Босне и Херцеговине оличене у визији српског и муслиманског заједништва и отпора окупатору. Скорић пише ватрено не избегавајући политички некоректан тон, који би у модерном новинарству вероватно био осуђен. Гледајући са историјске дистанце, није тешко разликовати његов субјективан став од сатиричног коментарисања политичког живота Босне

² За додатне информације и детаљне статистичке податке о Јеврејима у БиХ пре Првог светског рата, в. Ц. Јузбашић, *Неколико напомена о Јеврејима у БиХ у доба Аустроугарске Управе*, Сефарад 92 (1992), 93-110.

и Херцеговине. Више од тога – политички некоректан текст често може бити прави тумач за разумевање екстремистичких идеја, које су на жалост, обликовале живот јеврејског народа.

Проучавајући Скарићев рад може се закључити да је он посебну пажњу посветио односу између странаца и староседелца. У странцу он види негативне тековине Аустроугарске монархије која директно напада традиционалне вредности босанскохерцеговачког друштва.

Он није искључиви ксенофоб, те зато уводи реч „куфераш“ којом прави разлику између странца, као било ког досељеника и „куфераша“ као досељеника који својим понашањем и идејама негативно утиче на босанскохерцеговачко друштво. Његовим речима:

Куфераш је сваки онај, који је дошо са куфером у Босну, живи од овога народа, а жели му нешто друго, него што народ сам себи жели. Онај човјек, ојет, који у идеалима овога народа, налази и своје идеале, није куфераш, нити може бити, ња ма он био чак и из Чина или Мачина. Исто тако може бити куфераш и онај, који се родио у Босни, ња чак коме се и шукунђед родио овдје, ако ради куферашки.³

Оваквим ставом Скарић директно указује на свој проблем са странцима, који није везан за њихово етничко или верско порекло, већ за покушај да заштити сопствени народ од утицаја које је он сматрао погубним. Тај утицај је првенствено културолошки, а Скарић неретко јасно показује чега се он боји и шта жели да заштити:

Двадесет и девета је ово година, како је дошао Швабо; како нас је „сунце слободе“ обашјало и како смо њрости срјски језик украсили финим ријечима, као: азо, фурт, танцовати, естра-цимер, безецовати, шканицл, маркале и тако даљекаренце; како смо њочели јести: ајјрен-зују, цушијајзе, мехшијајзе, динстана меса и земљотресом њохану њилетину; како је Стака Хаџи-Кијаметовица њреко ноћ њостала жена културна, тј. како је свукла с главе класични калкан и обукла швајски шешир с њерушкама од њатка и тиме њрокламовала рат индустрији калкана, тука, орозова и њатки.⁴

3 С. Скарић, *Изабрана дјела. Зембиљ, шала и маскара*, Сарајево 1982, 163.

4 Исто, 61-62.

Јасно је да овде нема анти-семитизма, расизма или слепог национализма, већ само страх од губитка националног идентитета и утапања традиционалне босанскохерцеговачке културе у развијенију и утицајнију аустроугарску културу. Интересантно је да он себе и своју рубрику назива „зембиљем“ и то не случајно. По значењу и зембиљ и куфер су предмети сличне намене. Зембиљ је пијачна, а куфер путна торба. Зембиљ је стара босанска реч која означава и традиционалну босанску торбу, док је реч куфер језички али и идејни германизам пошто торбе овог типа нису биле у широј употреби пре окупације. Такође, употреба зембиља подразумева свакодневно коришћење и прихватање босанскохерцеговачких обичаја и начина живота, док је куфер еуфемизам за досељавање, исељавање и туђи, наметнути начин живота.

Скарић често оваквим паралелама упознаје широке народне масе са проблемом губитка националног идентитета.

Јевреји у Зембиљу, Скарићев однос према „јеврејском питању“

Саво Скарић ретко говори о Јеврејима уопштено и обично прави јасну и оштру разлику између Сефарда и Ашкеназа. Очигледно је да он не посматра Јевреје као посебну етничку и верску заједницу унутар Босне и Херцеговине. Он их раздваја на домаће Јевреје – Сефарде који су попут муслимана и Срба метафорично оличени у зембиљу, и стране или „куферашке“ Јевреје – Ашкеназе, које убраја у католичку владајућу мањину.

Један од примера је кратка анегдота о сину који мајци објашњава зашто је његова молба за запошљење у државној служби одбијена:

*А, драга нано, како ће ми дати, кад је сва мјеста ѿоунио све самом
јабаном. Само слушај имена:*

*Дутлик, Сумрек, Јелинек,
Хасил, Арнолд, Земанек,
Ганзел, Штимлер, Шустер, Фабер,
Митермајер, Хубер.*

*Биберауер, Есигман,
Карба, Рота, Остерман,
Брезаноци, Нађи, Пешек,
Скацел, Фишер, Јежсек.*

*Штробл, Коко, Расинец,
Зердахели, Моравец,
Готфрид, Кајзер, Хамил, Браздил,
Штумбергер, Тужил.*

*Фрајман, Рубал, Томоруг,
Шренцл, Халер, Коч, Пофук,
Игл, Шаден, Кон, Наковски,
Шорништајн, Лихновски.*

*Кубеш, Урлей, Павелка,
Линкеш, Фелдшар, Колејка,
Морел, Хофман, Ендер, Штенцл,
Ватман, Брајер, Хајнцил.⁵*

Поред разних Немачких, Мађарских, Чешких, Пољских и осталих презимена карактеристичних за грађане аустроугарске монархије, појављују се и бројна ашкенаска – Хасил, Штробл, Зердахели, Рубал, Шаден, Кон, Штенцл итд.

Осим дискриминације у државном апарату, Скарић се на презимена позива и када сатирично говори о изборима у Невесињу и изборним листама које су попуњене дошљацима:

Ако нисте, њочем, знали, да ће наскоро у Невесињу бити ојћински избори њо новом откроженом, њоткроженом, октроираном – како ли се то каже – штатуту, њо ком ће имати њраво активног и њасивног избора и: Кохутеки, Долежали, Марцели, Петерси, Сенефи, Бауери, Дајчи, Рајси, Шнајдери и Вајси, све људи њознати из херцеговачког устанка и из народних њјесам, већином ратни другови војводе Богдана Зимоњића, Смаил-аге Ченгића и Пека Павловића (неузубилах).⁶

Опет, овде се међу странцима који имају кројити политичку судбину Босне и Херцеговине наводе Ашкенази – Дајчи, Шнајдери и Вајси. Ипак, он никада не спомиње директно Ашкеназе као непожељне, већ комплетну Аустроугарску културу са свим својим етничким и верским групацијама.

⁵ С. Скарић, *нав. дело*, 65-66.

⁶ *Исто*, 107.

Ашкеназе, као једне од носилаца те културе посебно спомиње када говори о утицају западноевропске културе на Сарајево:

*С лијева и десна већином српске куће, а у њима јеврејски дућани.
Има додуше и неколико српских, али у њима не може никада роба
бити онако фина и модерна, као у јеврејским. Тако бар мисли већина
наших сарајевских dandy-а.⁷*

Иако је овде споменуо уопштену референцу „Јевреји“, очигледно је да мисли на Ашкеназе, пошто сефардски дућани тог времена сигурно нису могли да се похвале као центри неког новог модног тренда.

Када се говори о појединцима, Скарин уме да буде врло прецизан. Један од примера је његова осуда откупљивања традиционалних крчми и њихова трансформација у облик модерне кафане. Наиме, ашкенаски хотелијери и угоститељи су брзо и лако избацивали из конкуренције локалне крчмаре и гостионичаре, првенствено захваљујући свом капиталу и модерном финансијском пословању. Ово је довело не само до пораста незапослености међу домаћим становништвом, него и губитком културног идентитета који Скарин види и у измењеној понуди пића у тим новоотвореним угоститељским објектима:

*Бе је крчмарица Јања точила и служила руменику вино и ракију
шумадију, ту се угнијездио Самуел Фукс са дозволом за точење
„најчишћих“ алкохолних пића, а пииво служе дванаес келнерица из
Темшвара и Сегедина. Ијуу!! Ко не би зајјев'о: „Мицука је црне
очи клела“, или ону: „Пирошко дјевојко, ѝрими ме за драгог, у мене
је чифлук, који вреди благо“. Овако Самуел Фукс рјешава босанско
аграрно ѝтање и сѝрема радне снаге за америкаанске фабрике и
руднике.⁸*

Овде је јасно да проблем није у ашкенаском пореклу угоститеља, већ у његовој пословној политици и „куфешком“ односу према босанском народу.

Скарин понекада у свом класичном, политички некоретном маниру, обично резервисаним за Хрвате погрдно назива Ашкеназе „Чифутима“:

*Образ и очи, гдје овај човјек има толико дрскости, да у ѝправославној
Бугарској јавно ѝозива народ, да ѝрими јединосѝасавајућу вјеру. Ту је
ѝросто у беозбразлуку отео кошију и ѝољским Чифутима.⁹*

7 Исто, 68.

8 Исто, 110.

9 Исто, 31.

или „Чивутином“:

Пошто су њрошла три мјесеца, дошо је дан, да госџодин Сређко извади своју мајку, али он није сиромах мого доћи, њошто је тај дан имао рандеву с једном фрајлицом и тако је сретна мајка на лицитацији њродана једном Чивутину, да му суде њере.¹⁰

Интересантно је приметити да погрдно говори о Јеврејима само када прича о покрштавању православних Бугара у католичку веру¹¹ у првом случају, или о понижавању домаћег становништва у другом случају, које је услед сиромаштва и високе стопе незапослености било приморано да робује богатој католичкој и ашкенаској мањини. Дакле, што су Ашкенази ближи идејама и култури католичких окупатора, то је Скарићев револт према њима јачи.

Када је Сефардско становништво у питању, ситуација је потпуно другачија. Скарић у њему не види опасност, већ једног од носилаца босанскохерцеговачке културе, који раме уз раме стоје са Муслиманима и Србима у својој одбрани традиционалних вредности. За разлику од хладних и повремено погрдних израза за Ашкеназе, Скарић Сефарде назива *нашим Јехудијама*¹², *нашим Саламуникијама и Мушкијама*¹³ и *сарајевским Шџањолима*¹⁴. Такав однос је кључан за потврђивање раније изнесеног становишта да Скарић није анти-семита нити ксенофоб. Референца *сарајевски Шџањоли* објашњава његов став да туђа култура не мора нужно бити лоша, само ако не прети да потисне постојећу, и ако се та два света могу развијати паралелно. Управо овакав однос је и одговарао и Сефардима, који су вековима у Босни и Херцеговини задржали изворне облике свог шпанског језика (ладина) и свог јеврејског културног наслеђа.

Тако он у својим утопистичким визијама спомиње Сефарде као елемент фиктивне сарајевске идиле:

Сједим код њрозора и њосматрам слику јесени.

Кестенције њо њошетима већ њонамјештали своје њерханице, ња

њродају кестене и завијају их у фишеке од школских задацића,

што су их куџили на оку, од кака учитеља или суџлента њарасуза.

¹⁰ Исто, 210-211.

¹¹ Тако прави паралелу са покрштавањем муслимана и православаца у Босни и Херцеговини

¹² Исто, 41.

¹³ Деминутивни од јеврејских имена Саломон и Моше, Исто, 310.

¹⁴ Исто.

Школска дјечица кује исјод дрвореда дивље кестене и с њиме затуре читаву битку на улици, ња често љута настрада и њо који неутрални мимојролазник... Мошо Албахар са ћелавом главом и ноздрвама, широким ко симџлонски тунел, носи тевсију кошџица и виче у контрабасу: „Алмендрас, алмендрас!“ Хиљаде и хиљаде ластавица љоредале се њо телеграфским жицама и исјод кровова ња чекају да се крену на тоџли југ.¹⁵

Скарић према Сефардима неретко показује и директну блискост, која се најбоље види у његовом односу према „Шпањолки“ која је дошла да понуди причу за његову рубрику:

Отишла сека Тарса, док оџет неко куца на врата и љомоли се Шџањолчица од љетнаест година, фина ко јабука сенабџа.

Добар дан!

Добар дан, госџојице

Молим, јесте ви онај што љишете „Зембиљ“?

Кажу да јесам.

Молим да ми турите једна мука у „Зембиљ“.

Не браним фраџлице. А каква је то мука?

Има један наш младић, ња се заљубио у једна Шокица, а његов се мати врло љути и не да му да ашикује са Шокица. Како он море као Јевреј ашиковати са католичка вјера, арсуз један. Молим, да га у љрву суботу турите у „Зембиљ“.

Види ти, јарамаза једног, код толиких красних шџањолских Саринка и Стирика, тражити којекакве католичке Мицуке и Пеџике. А зна ли он ону старинску љјесму

Од љамуку бољи есаџ нема,

Од Шџањолке љейше цуре нема.

Бога ми, ја ћу га турити у „Зембиљ“, ња нека види, како је ашиковати са Шокицама.

Дете молим вас лијеџо!

Хоћу вала.¹⁶

¹⁵ Исто, 118.

¹⁶ Исто, 181-182.

Овде се види да и Сефарди имају проблем са идентитетом и страх од утапања у аустроугарску културу. Скорић зато, у горе поменутом тексту, одбија да посвети рубрику личним проблемима муслиманских и православних Сарајлија, али зато прихвата да пише о сефардској девојчици, која води битку за очување свог начина живота.

Поред тога, Сефарди и Срби су у истом положају и када је у питању навикавање на европску моду. Говорећи о женској опсесији шеширима, он између осталог наводи: .

*И на фрајле Палумбе шеширу букадар салтане – уно краставица и треси међо око њарадајз: Ама бојно цура!*¹⁷

Скорић европску моду очигледно посматра као напад на традиционалне српске, муслиманске и сефардске ношње Босне и Херцеговине.

Једна од његових последњих колумни потврђује да он не потенцира културолошку разлику између Срба, Муслимана и Јевреја Босне и Херцеговине:

Гдје је Шћанија, то ће вам рећи свака наша баба Зака и баба Стака – рећи ће вам, да је то њрадомовина нашег најћибарнијег и за климаве бабије зубе најугоднијег „мешћаиза“ „ћантишћање“, и да се онај у „Патишћањолској“ једе умјесто кокуруза. (Сретних ли „Пантишћањолаца“!)¹⁸

Овде се види како он шпанско јело које су Сефарди донели у Босну назива „нашим“, потврђујући тако да су Сефарди не само саставни део традиционалне културе Босне и Херцеговине, већ и њен конститутивни елемент. Осим тога, видимо да му је позната и сефардска народна етимологија.

Нешто даље у истој колумни, Скорић на духовит начин подвлачи како су Сефарде на сличан начин посматрали и аустроугарски званичници, жигосући их понекада чак и као просрпски елемент:

Неки дан, кад је Ђота долазио у Сарајево, ушао је у траг, да ова револуција сарајевских Шћањола није била у истину ѡпротив „оберрабинер Рууус“, него да је дјело великосрћске ѡройаганде и србијанских динара; да се Шћанија ѡрићоји краљевини Србији,

17 Исто, 187.

18 Исто, 309.

и да Шћанију није нико други револуционирѠ него Србија ѿмоћу босанских Шћањола.19

Кроз Скарићеву подршку одбијању Сефарда да признају наметнутог ашкенаског надрабина још једном видимо доказ његовог филосефардског осећања.

О проблемима сефардских Јевреја он говори када прича о имагинарној залагаоници, као сатиричном предлогу за решавање тешког финансијског стања у народу:

Улази Илијаћо Мордехај Алтарац и ујртио кркаче своја ѿуница Ракела Ескенази, а она се сирота отима и гица и виче: „Но кери, но керииии!“

Које добро сињор Илијаћо?

Донио сам га своја ѿуница, да га заложим на шест мјесеци. Откако су били ови несретни кошеро избори, нисам га у дућан учинио ни сефте. Нема се откле живјети.20

Из наведеног се може сагледати да су промене подједнако погодиле и Сефарде, којима очигледно није одговарала политика Аустроугарске монархије.

Скарић на једном месту разматра и однос Сефарда и „куфераша“. У рубрици он персонализује идеје „куфера“ и „зембиља“ и ставља их у хипотетичку ситуацију у којој „зембиљ“ пита „куфер“:

Уосталом, манимо сад то, него шта је то сад теби, комшија куфер, што су ти толики трбуси нарасли?

Е имала сам у ѿнедјељак добра вечера, а много сам ѿојел.

Ма које си то трице ѿојео?

А то била добро вечера. Појел сам око сто ѿедесет срѿских и турчинских мехкишов и ѿрдектеров и ѿреко двјеста ѿедесет шћанише Јуден.21

Може се закључити да Аустроугарска државна машинерија није имала обзира ни према Сефардима, без обзира што су на високим положајима често били Ашкенази. Реалност је да Сефарди нису имали политичку моћ и утицај који су Ашкенази донели са собом у Босну и Херцеговину.

19 Исто, 310.

20 Исто, 209.

21 Исто, 195.

Иако су Сефарди имали представнике у политичком животу, они су, попут муслимана и православца били маргинализовани, што Скорић сатирично подвлачи закључком расправе о будућем „бос-херцеговачком сабору“, на коме су главну реч имали католички представници:

Пошто Јахудије немају право на читавога њосланика него само на њоловицу, би одлучено да се има јахудијски изасланик заклати њреко трбуха на двије њоловине, и да остане у анкети само „међо Мушикијо“ – њоловина Јахудије, а други „међо“ нек иде „ла каза“.²²

Закључно поглавље Скорићевог погледа на Јевреје, и њиховог односа према босанскохерцеговачкој култури, аустроугарској окупацији и католичкој мањини можемо прочитати у његовој орвеловској визији Сарајева у 2008. години. Он описује једну седницу градске општине и читање разних молби Сарајлија. Једна од молби показује корен његовог страха и мрачну визију будућности света у коме је католичка хегемонија напокон трајно успостављена:

Чита се молба бившег Јеврејина Фрање Јосија Левија, а садашњег католика Фрање Јосија Леградића, да се зато што је њреврно вјером, за десет година ослободи од њлаћања дација, њореза и намета. Прима се.²³

Закључак

Наведеним примерима и анализом недвосмислено се може сагледати Скорићев дуалан однос према Јеврејима у БиХ. Скорић Ашкеназе и Сефарде посматра као два различита ентитета и културе. О томе сведочи чињеница да су Ашкенази и Сефарди у БиХ пре Првог светског рата и сами себе посматрали на тај начин.

За Ашкеназе Скорић користи оштар и непријатељски тон који чува за све странце – „куфераше“, док се према Сефардима односи као према деци Босне која су потпуно равноправна са Муслиманима и Србима. Веома је тешко говорити о Скорићевом односу према Јеврејима, пошто он *de facto* није дефинисан, већ се једино може говорити о његовом односу према Ашкеназима и Сефардима одвојено.

²² Исто, 274.

²³ Исто, 172.

Из горе наведеног лако се долази до одговора на друго велико питање: да ли његов однос према Ашкеназима и Сефардима говори нешто о његовој политичкој идеји? Ако је Скарић способан да прихвати сефардску тј. шпанску културу као конститутивни елемент босанске традиције, док аустроугарску одбацује у сваком тренутку, очигледно је да његове критике нису ксенофобичне или националистичке у основи, већ установљене у теорији и много објективније но што се то на први поглед може уочити.

Иако сатиричног усмерења, мора се признати да се поред свега, кроз субјективан став једног Сарајлије, новинара и интелектуалца, може објективно сазнати о Јеврејима у дијаспори, сучељавању и прожимању култура, борби за национални идентитет и бурној друштвеној клими у БиХ почетком XX века.

